

Фінансове право України

Лекція №10

**Валютне регулювання та
валютний контроль**

План

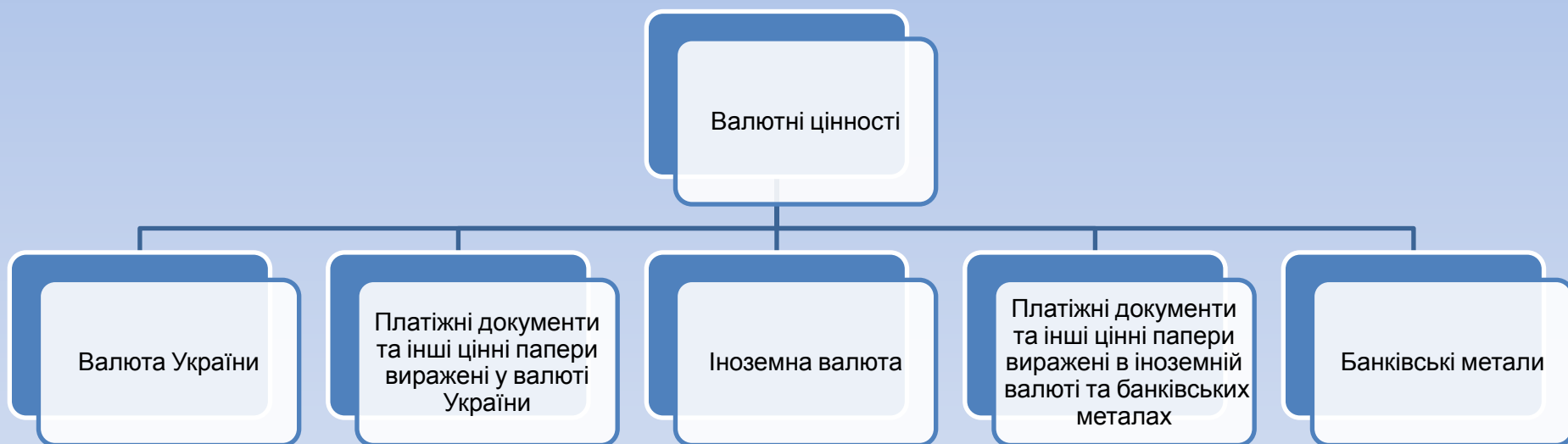
1. *Поняття валюти і валютних цінностей.*
2. *Валютне регулювання.*
3. *Валютний контроль.*
4. *Відповідальність за порушення валютного законодавства.*



1. Поняття валюти і валютних цінностей.

Поняття валюти і валютних цінностей.

Відповідно до ст. 1 Декрету Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" від 19.02.1993 р. поняття "валютні цінності" включає такі елементи:



Поняття валюти і валютних цінностей.

Валюта України - грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках в банківських та інших кредитно-фінансових установах.

Іноземна валюта - іноземні грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших кредитно-фінансових установ за межами України.

Банківські метали - золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

Поняття валюти і валютних цінностей.

Важливою характеристикою національних валют є їх конвертованість.

У загальному вигляді конвертованість валюти визначається регламентованим внутрішньодержавним законодавством та міжнародно-правовими актами порядком обміну національної валюти на іноземну.

Основою конвертованості є постійний взаємозв'язок грошового обігу країни з грошовим обігом інших країн через механізм валютного ринку і валютного курсу'.

За обсягом обмежень на обмін валюти слід вирізняти три типи конвертованості:

- 1) конвертованість за поточними операціями - не має валютних обмежень за поточними операціями;
- 2) конвертованість за операціями, що пов'язані з рухом капіталу, - не має обмежень при здійсненні відповідної групи валютних операцій, визначених національним валютним законодавством;
- 3) повна конвертованість валюти - відсутні будь-які обмеження при здійсненні валютних операцій як резидентами, так і нерезидентами окремої держави.

Поняття валюти і валютних цінностей.

Важливою характеристикою національних валют є їх конвертованість.

У загальному вигляді конвертованість валюти визначається регламентованим внутрішньодержавним законодавством та міжнародно-правовими актами порядком обміну національної валюти на іноземну.

Основою конвертованості є постійний взаємозв'язок грошового обігу країни з грошовим обігом інших країн через механізм валютного ринку і валютного курсу.

За обсягом обмежень на обмін валюти слід вирізняти три типи конвертованості:

1) конвертованість за поточними операціями - не має валютних обмежень за поточними операціями;

2) конвертованість за операціями, що пов'язані з рухом капіталу, - не має обмежень при здійсненні відповідної групи валютних операцій, визначених національним валютним законодавством;

3) повна конвертованість валюти - відсутні будь-які обмеження при здійсненні валютних операцій як резидентами, так і нерезидентами окремої держави.

За ступенем конвертованості національні валюти поділяються на

Вільно конвертовані.

До конвертованих належать валюти, які широко використовуються для здійснення платежів за міжнародними операціями, продаються на головних валютних ринках світу і дозволяються для здійснення інвестицій в Україну, та банківські метали.

Частково конвертовані. Групу частково конвертованих становлять валюти, які широко не використовуються для здійснення платежів за міжнародними операціями і не продаються на головних валютних ринках світу.

Неконвертовані. Неконвертованими є валюти країн, в яких на всі види валютних операцій існують валютні обмеження. Такі валюти перебувають в обігу лише в одній країні.

Поняття валюти і валютних цінностей.

Особливе місце у класифікації валют посідають резервні валюти.

Такими є валюти держав, у яких центральні банки інших країн та міжнародні фінансові інститути формують власні валютні резерви.

Це валюти найбільш економічно розвинених країн: долар США, британський фунт стерлінгів, швейцарський франк, колективна валюта держав Європейської валютної системи - євро.



2. Валютне регулювання.

Валютне регулювання.

Формою реалізації валютної політики держави є валютне регулювання - спеціальний правовий режим реалізації валютних відносин, який передбачає комплекс заходів, здійснюваних уповноваженими державними органами, спрямованих на організацію функціонування внутрішнього валютного ринку в державі та визначення порядку проведення валютних операцій.

Валютне регулювання.

За сферами здійснення слід вирізнити два рівні валютного регулювання: міжнародне та внутрішньодержавне.

Міжнародне валютне регулювання здійснюється міжнародними фінансово-кредитними організаціями (переважно Міжнародним валютним фондом) з метою створення єдиного валютного простору, що забезпечує вільний обмін товарами і послугами у світовому економічному просторі.

Цілями міжнародного валютного регулювання є стимулювання валютної стабільності, забезпечення механізму валютного регулювання у відносинах між державами та запобігання конкуруючому знеціненню валют, а також установа системи багатосторонніх платежів за поточними угодами між державами та скасування валютних обмежень, що перешкоджають зростанню світової торгівлі.

Валютне регулювання.

Цілями організації системи валютного регулювання є:

- установлення і реалізація певного порядку проведення операцій з валютними цінностями на внутрішньому валютному ринку, порядку переміщення валютних цінностей за кордон або на його територію з-за кордону та режиму здійснення іноземних інвестицій;
- забезпечення і захист права власності на валютні цінності;
- регламентація міжнародних розрахунків;
- підтримання стабільного курсу національної валюти та національного платіжного балансу;
- забезпечення необхідного (інтеграційного або ізоляційного) режиму взаємодії країни зі світовим валютним ринком.

Валютне регулювання.

Система валютного регулювання має ґрунтуватись на таких принципах:

- єдність і цілісність системи валютного регулювання, що забезпечується формуванням єдиної нормативно-правової бази, поширенням дії валютних обмежень на всю територію держави, єдиним порядком проведення валютних операцій;
- захист національної валюти України та забезпечення її стабільності на внутрішньому валютному ринку;
- стабільність, що передбачає незмінність окремих елементів системи валютного регулювання, зокрема валютних обмежень та порядку проведення валютних операцій;
- гнучкість - коригування системи валютного регулювання залежно від стану внутрішнього валютного ринку, загального макроекономічного стану в країні і тенденцій розвитку світового валютного ринку;
- стимулювання розвитку міжнародного економічного співробітництва з метою поліпшення інвестиційного клімату в країні та вирівнювання платіжного балансу.

Валютне регулювання.

Основним елементом національної системи валютного регулювання є валютні обмеження, їх слід розглядати як систему державних заходів, спрямованих на встановлення порядку проведення валютних операцій.

Валютне регулювання.

Залежно від типу валютних операцій (поточних або операцій, пов'язаних із рухом капіталу) застосовуються різні переліки валютних обмежень. У системі валютних обмежень, що діють в Україні, слід виокремити:

- обмеження, пов'язані з ліцензуванням валютних операцій;
- обмеження, зумовлені встановленням порядку придбання іноземної валюти за дорученням і за рахунок резидентів на міжбанківському валютному ринку України з метою забезпечення виконання їх зобов'язань за зовнішньоекономічними контрактами;
- обмеження, пов'язані з використанням іноземної валюти як засобу платежу на території України;
- обмеження, пов'язані зі встановленням обов'язкового продажу частини надходжень в іноземній валюті на користь резидентів-юридичних осіб;
- обмеження, пов'язані зі встановленням порядку здійснення розрахунків в іноземній валюті;
- обмеження, пов'язані з відкриттям та використанням валютних рахунків резидентами за межами України;
- обмеження, пов'язані з відкриттям та використанням рахунків у національній валюті нерезидентами на території України;
- обмеження, пов'язані з переміщенням готівкової національної та іноземної валюти фізичними та юридичними особами через митний кордон України.

Валютне регулювання.

Валютні операції

Відповідно до ст. 1 Декрету Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю", до валютних належать операції, пов'язані:

- з переходом права власності на валютні цінності, що здійснюються між резидентами у валюті України;
- з використанням валютних цінностей у міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності;
- із ввезенням, переказуванням і пересиланням на територію України та вивезенням, переказуванням і пересиланням за її межі валютних цінностей.

Валютне регулювання.

Суб'єкти валютних відносин поділяються на резидентів і нерезидентів.

Резидентами є:

- фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання на території України, у тому числі ті, що тимчасово перебувають за кордоном;
- юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи (філії, представництва тощо), з місцезнаходженням на території України, які здійснюють свою діяльність на підставі законів України;
- дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва України за кордоном, які мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також філії і представництва підприємств і організацій України за кордоном, що не здійснюють підприємницької діяльності.

Валютне регулювання.

Нерезидентами є:

- фізичні особи (іноземні громадяни, громадяни України, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання на території України, в тому числі ті, що тимчасово перебувають на території України;
- юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи (філії, представництва тощо), з місцезнаходженням за межами України, які створені й діють відповідно до законодавства іноземної держави, у тому числі юридичні особи та інші суб'єкти підприємницької діяльності з участю юридичних осіб та інших суб'єктів підприємницької діяльності України;
- розташовані на території України іноземні дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва, міжнародні організації та їх філії, що мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також представництва інших організацій і фірм, які не здійснюють підприємницької діяльності на основі законів України.

Валютне регулювання.

З метою організації і здійснення валютного регулювання окремі державні органи наділяються відповідними повноваженнями у цій сфері. Такими органами в Україні є Національний банк України та Кабінет Міністрів України.

Валютне регулювання.

До компетенції Національного банку України у сфері валютного регулювання належить:

- 1) видання нормативних актів щодо ведення валютних операцій;
- 2) видача та відкликання ліцензій, здійснення контролю за діяльністю банків та інших установ, які отримали ліцензію Національного банку на здійснення операцій з валютними цінностями;
- 3) установлення лімітів відкритої валютної позиції для банків та інших установ, які купують і продають іноземну валюту.

Валютне регулювання.

Повноваження Національного банку України у сфері валютного регулювання визначені у п. 1 ст. 11 Декрету Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю":

- здійснює валютну політику виходячи з принципів загальної економічної політики України;
- складає разом з Кабінетом Міністрів України платіжний баланс України;
- контролює дотримання затвердженого Верховною Радою України ліміту зовнішнього державного боргу України;
- визначає у разі необхідності ліміти заборгованості в іноземній валюті уповноважених банків нерезидентам;
- видає у межах, передбачених цим Декретом, обов'язкові для виконання нормативні акти щодо здійснення операцій на валютному ринку України;
- установлює способи визначення і використання валютних (обмінних) курсів іноземних валют, виражених у валюті України, курсів валютних цінностей, виражених в іноземній валюті або розрахункових (клірингових) одиницях;
- установлює єдині форми обліку, звітності та документації про валютні операції, порядок контролю за їх достовірністю та своєчасним поданням;
- забезпечує публікацію банківських звітів про власні операції та операції уповноважених банків.

Валютне регулювання.

Кабінет Міністрів України ,згідно з п. 2 ст. 11 Декрету Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю", у сфері валютного регулювання:

- визначає і подає на затвердження до Верховної Ради України ліміт зовнішнього державного боргу України;
- бере участь у складанні платіжного балансу України;
- забезпечує виконання бюджетної і податкової політики України в частині, що стосується руху валютних цінностей;
- забезпечує формування і виступає розпорядником Державного валютного фонду України;
- визначає порядок використання надходжень у міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, які використовуються у торговельному обороті з іноземними державами, а також у неконвертованих, які використовуються у неторговельному обороті з іноземними державами на підставі положень міжнародних договорів України.



3. Валютный контроль.

Валютний контроль.

Валютний контроль є специфічним видом фінансового контролю.

Його слід розглядати як комплекс заходів, які здійснюють спеціально уповноважені державні органи та інші суб'єкти.

Ці заходи спрямовані на забезпечення додержання учасниками валютних правовідносин валютного законодавства України при проведенні валютних операцій.

Валютний контроль.

Валютний контроль поширюється на всі валютні операції, які виступають його об'єктом. Серед основних напрямів валютного контролю слід виділити такі:

- перевірка наявності ліцензій на здійснення валютних операцій, які підпадають під режим ліцензування згідно з Декретом Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю";
- перевірка дотримання порядку реєстрації Національним банком України договорів, які передбачають виконання резидентами боргових зобов'язань перед нерезидентами за кредитами та позиками в іноземній валюті;
- перевірка правомірності відкриття та використання банківських рахунків резидентами за межами України;
- виконання резидентами вимог щодо порядку і термінів декларування валютних цінностей та іншого майна, що перебуває за межами України;
- виконання зобов'язань щодо обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті на користь резидентів-юридичних осіб;
- перевірка дотримання валютного законодавства при переміщенні валютних цінностей через митний кордон України;
- своєчасність і повнота подання встановленої Національним банком України звітності про валютні операції.

Валютний контроль.

Валютний контроль виконує такі функції:

- забезпечує режим законності при проведенні валютних операцій;
- запобігає правопорушенням у валютній сфері;
- виявляє факти порушення валютного законодавства та вживає заходів щодо юридичної відповідальності.

Валютний контроль.

Суб'єкти, що здійснюють валютний контроль, поділяються на дві групи.

До першої групи належать органи валютного контролю. Відповідно до п. 1 ст. 12 Декрету Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю", головним органом валютного контролю є Національний банк України, який:

- здійснює контроль за виконанням правил регулювання валютних операцій на території України з усіх питань, не віднесених до компетенції інших державних органів;
- забезпечує виконання уповноваженими банками функцій щодо здійснення валютного контролю згідно з валютним законодавством України.

Валютний контроль.

Органами валютного контролю є також Державна податкова служба України та Державна митна служба України (Сьогодні - Міністерство доходів та зборів).

Валютний контроль.

Другу групу суб'єктів, що здійснюють контроль за порядком проведення валютних операцій, становлять агенти валютного контролю. На відміну від органів валютного контролю агенти не мають права видавати нормативно-правові акти, що регулюють порядок здійснення валютного контролю.

Компетенція агентів валютного контролю обмежується реалізацією контрольних повноважень за дотриманням валютного законодавства резидентами та нерезидентами.

Валютний контроль.

Другу групу суб'єктів, що здійснюють контроль за порядком проведення валютних операцій, становлять агенти валютного контролю. На відміну від органів валютного контролю агенти не мають права видавати нормативно-правові акти, що регулюють порядок здійснення валютного контролю.

Компетенція агентів валютного контролю обмежується реалізацією контрольних повноважень за дотриманням валютного законодавства резидентами та нерезидентами.



4. Відповідальність за порушення валютного законодавства.

Відповідальність за порушення валютного законодавства.

Порушення встановлених правил проведення валютних операцій є підставою притягнення до відповідальності за порушення валютного законодавства.

Санкції за порушення валютного законодавства передбачені:

- п. 2 ст. 16 Декрету Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю";
- ст. 2 Указу Президента України "Про врегулювання порядку одержання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів та застосування штрафних санкцій за порушення валютного законодавства";
- розділом 2 Положення про валютний контроль (затв. НБУ).

За особливостями порушень валютного законодавства їх суб'єктів умовно поділяють на дві групи:

- 1) банки й інші фінансові установи,
- 2) резиденти і нерезиденти, що здійснюють валютні операції.

Відповідальність за порушення валютного законодавства.

Банки та інші фінансові установи несуть відповідальність у таких випадках порушення валютного законодавства:

- у разі порушення встановленого порядку ліцензування валютних операцій до банків та інших фінансових установ застосовуються санкції у вигляді: а) штрафу в сумі, еквівалентній сумі (вартості) валютних цінностей, що були предметом незаконних валютних операцій; б) виключенням банку з Реєстру банків, їх філій та представництв, валютних бірж і фінансових установ;
- у разі невиконання уповноваженими банками зобов'язань щодо купівлі іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України за дорученням і за рахунок резидентів з метою забезпечення виконання зобов'язань резидентів до банків застосовуються санкції у вигляді позбавлення генеральної ліцензії Національного банку України або штрафу;
- у разі нездійснення уповноваженими банками функцій агента валютного контролю до банків застосовуються санкції у вигляді позбавлення генеральної ліцензії Національного банку України або штрафу.

Відповідальність за порушення валютного законодавства.

Відповідальність резидентів і нерезидентів за порушення правил проведення валютних операцій настає у таких випадках:

- при здійсненні резидентами і нерезидентами валютних операцій без одержання індивідуальної ліцензії Національного банку України;
- при здійсненні розрахунків між резидентами і нерезидентами в межах торговельного обороту без участі уповноваженого банку або здійснення розрахунків між резидентами і нерезидентами в межах торговельного обороту у валюті України;
- у разі невиконання резидентами вимог щодо порядку та строків декларування валютних цінностей та іншого;
- за несвоєчасного подання, приховування або перекручення встановленої Національним банком України звітності про валютні;
- у разі одержання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів без реєстрації в Національному банку договорів, які передбачають виконання резидентами боргових зобов'язань перед нерезидентами за запозиченими в них кредитами, позиками в іноземній валюті, за винятком тих випадків, за яких законодавство України дозволяє здійснення таких операцій без реєстрації договорів.

Відповідальність за порушення валютного законодавства.

Порядок застосування Національним банком України санкцій до банків та інших фінансово-кредитних установ регламентується Положенням про валютний контроль.

Підставою для застосування санкцій Національним банком України та його територіальними управліннями можуть бути:

- матеріали перевірок, здійснених уповноваженими працівниками центрального апарату і територіальних управлінь Національного банку України;
- матеріали перевірок, здійснених уповноваженими працівниками державних органів валютного контролю;
- матеріали перевірок, здійснених уповноваженими працівниками державних контрольних і правоохоронних органів, які не належать до органів валютного контролю;
- інші матеріали, які свідчать про факти порушення банками, іншими фінансовими установами або національним оператором поштового зв'язку валютного законодавства і щодо яких здійснюється перевірка цих фактів.

Відповідальність за порушення валютного законодавства.

Порядок застосування Національним банком України санкцій до банків та інших фінансово-кредитних установ регламентується Положенням про валютний контроль.

Підставою для застосування санкцій Національним банком України та його територіальними управліннями можуть бути:

- матеріали перевірок, здійснених уповноваженими працівниками центрального апарату і територіальних управлінь Національного банку України;
- матеріали перевірок, здійснених уповноваженими працівниками державних органів валютного контролю;
- матеріали перевірок, здійснених уповноваженими працівниками державних контрольних і правоохоронних органів, які не належать до органів валютного контролю;
- інші матеріали, які свідчать про факти порушення банками, іншими фінансовими установами або національним оператором поштового зв'язку валютного законодавства і щодо яких здійснюється перевірка цих фактів.

Питання для самоконтролю

Рекомендована література